

להיות יהודי בגרמניה, אחרי הקרנת "שואה"

מה אני, יהודי או גרמני?

ההגדרה של שאלה זו אינה כל כך מסובכת, כפי שהיתה לפני עלות היטלר לשלטון. אין יותר קונפליקט טיפוס פנימיים כאשר דנים בשאלות מסוג זה. אחרי השואה, אחרי הפשע הגדול ביותר שחוללו יצורי-אנוש בתולדות האנושות, מרגיש אני את עצמי בראש וראשונה כיהודי, כל עוד אני חי בגרמניה. ראיות עצמיות בצורה אחרת היא בלתי אפשרית עבורי.

השינויים, העולם החיצוני, עצם העובדה שליהודים יש סוף-סוף מדינה משלהם ויש להם לאן לפנות בעת צרה, כשסכנה מאיימת עליהם — מקום שכדי להיכנס אליו אין הם צריכים להתחנן כדי להשיג אשרה — כל אלה מובילים להיבט חשוב ביותר: ארץ-מולדת, מושג חדש לגמרי עבור היהודים בגולה.

לא יושבים יותר על המיזוודות בגרמניה. אבל בזמן האחרון עוקבים ורגשות מעורבים אחרי התנהגות הימין הרדיקאלי הנאצי. כשבת-הספר בגרמניה מת-בדחים על מחנות-ההשמדה, משנון, כמו כל העמים. שרים שיש לנו וילדינו מדינה משלנו, וברדיו ובטלוויזיה, מה שאני עוקב אחרי החזרות ברדיו ובטלוויזיה, מה שמעניין אותי בראש וראשונה הם המאורעות המתרחשים או הקשורים בישראל. בכל פעם שדנים במדיניות של ישראל אני מייצג עמדה פרו-ישראלית חזקה יותר מאשר אדם נייטרלי, הסבור שהישראלים אינם צריכים להיות כה עקשנים. עמדות מסוג זה נובעות מתוך נוחות או פחד, פחד מפני מחסור בידע או מפני הבלתי-מחירי-הדלק במקרה של מלחמה.

בהתרגשות מרובה קורא אני יוסי-ים כיצד הופך הנפט להיות האמצעי רב-ההשפעה ביותר. מכאן מור בילה המחשבה לאיראן, המאיימת להפוך סכנה גדולה לגבי ישראל. תגובתי היא כמובן שונה מזו של תעשיין גרמני לא יהודי, החושב רק על האינטרסים של עצמו. במקרה זה אני, כמו יהודים אחרים החיים בגרמניה, נוסעים על מסילה אחרת. מה עוד שאיני מסתיר את עובדת היותי יהודי, בניגוד לתקופות שבהן הרבה אישים לא בהכרח הודו תמיד כי אכן יהודים הם. אני אישית, ואין זה משנה היכן אני מתגורר ותחת איזה מיטטר, חש את עצמי תמיד כמשתייך לעם היהודי.

ההתייחסות של החברה הלא-יהודית בגרמניה כלפי כיהודי, היא שונה.

מתוך הניסיון שצברתי אין בעיות מיוחדות בענייני עסקים. בנקים וחברות בינלאומיות עושים עמי עסקים ברצון. גם הקומוניקציה שלי עם החברה הלא יהודית, מבחינה חברתית, הינה חיובית. המעגל החברתי שלנו מורכב מחברה של אנשים אדיבים, תרבותיים וסימפתיים. מעגל זה יכול היה להתרחב אילו היה לי יותר זמן ולא הייתי צריך להרבות כל כך בנסיעות. ניתן לומר בבטיחות שבחוג החברתי שלי לא נתקלתי באף דמות נאצית. תשעים אחוז מהאנשים הם כאלה שהיו עדיין ילדים בתקופת המילחמה או שטרם נולדו אז. אבל, כמובן, צצה ועולה בראשי מדי פעם המחשבה, כיצד היו חברים אלה נוהגים לוא עלה היטלר חיש לשלטון בגרמניה. מי מהם אכן יסארו בן-אדם וחי יסב את ראשו לאחור כדי לא לראות כיצד לוקחים את ידם האהוב? או שמה למשהו מהם יהיה מסוגל לסייע ולשתף פעולה עם הרוזנים? מחשבות מסוג זה לא אוכל אף פעם לגרש ממוחי, אחרי מה שהתחולל לפני ארבעים שנה, כאשר ארבעים בין היהודים והלא-יהודים באירופה היו טובים יותר מאלה הקיימים היום.

הרצון להתגורר, מסיבות פוליטיות, במקום אחר מאשר בגרמניה, עדיין אינו קיים בי. כשאני שומע על פגיעה ביהודים בגרמניה מתעורר בי הרצון להילחם אך לא לעזוב. כל פעילות נגד יהודים נתקלת בביקורת, אך ללא פחד.

כיהודי אני חש חובה כלפי האנושות כולה, מבחינה מוסרית, סוציאלית ודתית. כיהודי אני מנסה עד כמה שאפשר להתנהג בצורה הומאנית יותר. מניסיוני אני יודע שלעם היהודי יש אחריות קולקטיבית. למעשים הטובים או הרעים של הפרט, אחריות האומה כולה. כשאנו מתבונן לאחור בזוועה שהתרחשה במדינה זו בעבר, קשה לי להגדירת במושגים אנושיים. אני נזכר באפיוודה הבאה: זה אירע לפני זמן רב, ב-1946, בתחנת הרכבת המרכזית של ברלין. נפרדתי משני חברים רים שעלו לישראל. תחנת הרכבת הייתה מלאה בקרובי מישפחה, סבתות וסבים, זודות, אמהות, אבות וילדים — המולה גדולה, נשיקות וחיבוקים. עמתי עם חברי כאשר אחד מהם התפרץ לפתע: "הם (הגרמנים) רצחו את האבות והאמהות שלנו. אולי הרוצחים נמצאים כאן במקרה. אחינו ואחיותינו — היכן העצמות שלהם? אולי הן משמשות כסבון לגרמנים..."

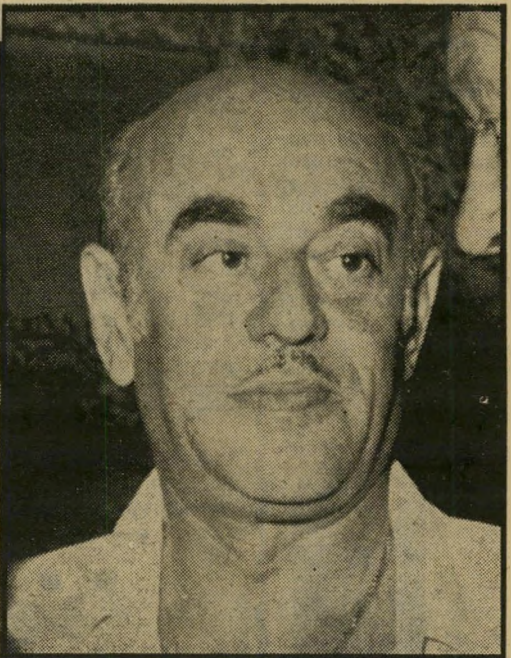
"איפה הצדק?" שאל חברי המבוגר יותר, "לשם מה נשארו חיים בעולם ארוך זה? כאשר אף אחד מבני משפחותינו לא נותר בחיים?"
במעמד זה, כשלא יכולתי להתגבר על דמעותי, השבתי לו: "חייב להיות עונש לפשעים המונויעים. הרוצח חים ישלמו מחיר מלא עבור הפשעים החייתיים שלהם. אם אפגוש בנאצי — אני אישית ארצה אותו."

אז הייתי משונע בכך. כיום, כמו הרבה אחרים, למדתי שיעור טוב יותר.

נראה כאילו העם והחוק הגרמנים מנחלים את המישפטים נגד הנאצים בא-ירצון. המחשבה שבמדינות אחרות בעולם מטפלים גם כן בדרך זו ברוצחים, גורמת לכך שהמצב יהיה גרוע יותר. עובדה היא שהעם הגרמני אינו מתרחק מהרוצחים הנאצים. אני מכיר יותר מאשר מקרה אחד, כאשר במקום העבודה גילה לפתע אחד העובדים שהקולגה שלו היה איש ס.ס. או שירת בגסטאפו. העובד לא הסיק מכך מסקנות וגם לא טען שהוא אינו מוכן לעבוד עם רוצח.

את התעוררות הנוסטאלגיה לתקופת הנאציזם איני מקבל בצורה יותר מדי דרמטית, אבל מצד שני חייבים לעמוד על המישמר. חווייה, שהייתי מעורב בה באופן אישי, נתנה לי לחוש את מה שמתרחש בגרמניה של היום. הייתי בדרכי למיסעדה בה אמור הייתי להיפגש עם ידיד גרמני. בדרך נתקלתי באשה שהציגה לראווה על צווארה צלב-קרוס עשוי יהלומים. לרגע חשבתי שזה מחזה תעתיקים. ברגע זה הגיע למקום ידידי. כאשר הפניתי את תשומת-ליבנו אל האשה, הוא הגיב באומרו שאין כל טעם להעיר לה על כך, מכיוון שהדבר עלול

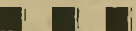

לגרום לשעורורה והעיתונות תנפח את העניין. בעוד אנו מדברים היא הספיקה כבר להיעלם. ביקשתי לדר לוק בעקבותיה, אך ללא הצלחה.

שעתיים מאוחר יותר הלכתי לבלות עם חברי בבאר. שקוע בשיחה לא הרגשתי בכניסתם של שני אנשים: גבר כבן המישים וצעירה בת 25, בעלת הופעה עקבנית שגם על צווארה התנוסס צלב-קרוס גדול. הדם זעק בעורקי. ביקשתי ממנה שתסיר את צלב-הקרוס מעל צווארה, או שתעזוב את המקום מיד.

המלווה שלה, שהגדיר את עצמו כסוציאלי-דמוקראט ותיק, ניסה לפרש. אני לא ויתרתי ואז ניסה האיש לבקש מבתי-לווייתו להסיר את צלב-הקרוס. היא דחתה אותו בתירוץ: "החבר שלי הוא נאצי ואני קיבלתי זאת ממנו במתנה ואין לי כל כוונה להסירה."

כאן איבדתי את סבלנותי. בקריאות של "עזבי מייד את המקום, זונה נאצית", התקרבת לעברתי. היא נבהלה ויצאה אל הרחוב. זכרונן של שתי אפיוודות אלו נשארו טרי בדמיוני. ברלין 1979 — קוו וואדיס?

אישית לא נתקלתי בתופעות של אנטישמיות ואני טיגוניזם כלפי מפני שאני יהודי. אבל מובן שאני רגיש מספיק כדי לשער מה מתלחשים מאחורי גבי. מה שחשוב הוא שילדי, הלומדים בבית-הספר בבר-לין, לא שמעו עד לתקופה האחרונה הערות על עובדת היותם יהודים ולא סבלו כל רדיפות או השפלות בגלל השתייכותם לעם היהודי. החברות בינם לבין ילדים לא יהודים היתה נורמאלית לחלוטין ולעיתים אף אינטנסיבית ביותר.

אבל אחרי הקרנתה של הסידרה "שואה" בטל-וויזיה הגרמנית, התבלטה תופעה אחרת, שאין כל שליטה על השלכותיה.

ההזדהות בקרב התלמידים הלא-יהודים, שצפו ב-סידרה, עם מישפחת וייס מברלין, גיבורת הסידרה, היתה חזקה ביותר. לפחות 80 אחוז מהם צפו בסייד-

רה ודנו בה ובמשמעותה בהרחבה. לעומת זאת הת-גלתה תופעה מוזרה בקרב אחוז קטן של התלמידים. אלה, שעד להקרנת הסידרה לא היו בעלי כל רגשות אנטישמים, השמיעו לפתע הערות אנטישמיות בגלוי. אפשר היה לשמוע מפייהם הערות שמעולם לא נשמעו בין כתלי בית-הספר הצרפתי הדמוקראטי בברלין. חברה של בתי שמעה הערה מפי קבוצת תל-מידים: "הבל שלא חייית בזמן היטלר, אז היו מכני-סים אותו לתא-הגזים."

לראשונה בחייהם נתקלו ילדי, בני ה-13 וה-15, בתופעה של אנטישמיות בקרב הנוער הגרמני. הם הפ-כו חסרי מנוחה ובניחון והחלו אף להסתיר את תכ-שיטי המגן-דווייד שעל צווארם מרוב פחד.

הקרנת הסידרה עוררה מחדש את השאלה: האם נכון היה שיהודים ישארו ויתגוררו בגרמניה אחרי השואה?

לדעתי, הרי דווקא בגלל העובדה שהמישטר הנא-צי בגרמניה שם לעצמו כיעד לטהר את גרמניה מיהו-דיה, עלינו למנוע מצב מעין זה. אחרת היינו מסיי-עים בכך בעקייפיו להגשמת המטרה הנאצית של "גר-מניה ללא יהודים."

כל תיקוונותינו היו בדור החדש שגדל וחי בגר-מניה, שבו ראינו את נושאי הדגל של גרמניה הדמוק-רטית החדשה, שאין לה כל קשר לטבח ההמוני. עימם חשבנו לבנות חיים חדשים. אך יהודי מזרח אירופה, יוצאי הגטאות והמחנות, העדיפו לעלות לישראל, או לעבור להתגורר בארצות אחרות.

ברור מאליו מדוע לא יכלו יהודים רבים לבחור בגרמניה את מקום מגוריהם החדש — ים של דם מפריד בינם לביניה. לא ניתן להתעלם מזעקת מיליון וחצי הילדים הטבוחים, מתחינתם של מיליוני נשים וגברים על חייהם, שנותרה ללא מענה. זהו פאראדוס. כיצד יכולים אותם רוצחים חסרי-לב להתנהג כאילו לא אירע כבר ולהמשיך בחייהם ובעבודתם, להינות מתענוגות החיים ללא שום נקיפות מצפון? לא, זה לא היה נכון שאחרי תקופת היטלר יתיישבו יהודים בגרמניה.

ובכן, אולי התמזגות עם הגרמנים, כדי לשלב סוף סוף את 28-30 היהודים החיים כיום בגרמניה עם המישפחה הגדולה של האומה הגרמנית? האם זה היה פותר את הבעיה לשני הצדדים?

ההתבוללות — זאת הוכיח העבר — אינה מובילה לפיתרון כלשהו. לפני הקמת מדינת-ישראל, כאשר בני העם היהודי חשו בחלקם שהם בניס חורגים בעולמנו, נוצרה לעיתים קרובות אצל אישים יהודים בולטים ההתלבטות הבאה: להישאר יהודי ולהיסחב עם כל בעיות הקיום היהודי, או לפרוש מן היהדות ולפתור על-ידי כך את רוב הקשיים הכרוכים בשותפות הגורל היהודית?

גם ההזדמנות לעשות קאריירה מילאה תפקיד חשוב בהתלבטות זו. כיום, מאז מילחמת ששת-הימים, הת-חזקה התודעה היהודית במזרח ובמערב בצורה כזאת, ששאלה זו שוב אינה חשובה, לדעתי.

מילכד זאת, אין עוד ההשתייכות הבולטת ליהדות מהווה מיכשול לעשיית קאריירה חברתית או פוליטית. אפשר להביא כדוגמאות את הנרי קיסינג'ר או את ברונו קרייסקי. בתחום המדעי יש דוגמאות ללא ספור של אישים יהודים המגיעים לפיסגות ההישגים המדעיים. גם במיגזרים התרבותיים והאמנותיים היהודים הם המו-בילים.

מצבם של היהודים החיים במדינות הסוציאליס-טיות/קומוניסטיות הרבה יותר שלילי. בפולין, למשל, אימצו לעצמם היהודים בהמוניהם שמות פולנים מוב-קים, כדי שלפחות האנשים שאינם בסביבתם המיידית לא יזהו אותם כיהודים. זה ממש גרוטסקי לאן מגיע נשף מסכות שמי זה, שיתמשך אולי בעשרים השנים הבאות. לאחר מכן תהיה פולין, "נקיה" מיהודים. וה-יהודים החיים בה כיום אכן ראויים לזה.

הסידרה "שואה" פרצה פירצה לא רק אצל הגר-מנים. דווקא הצעירים היהודים החיים בגרמניה החלו לפתע להציג שאלות לחוריהם: מדוע ואיך הם ביכלל השתקעו בגרמניה שאחרי השואה, אחרי כל מה שקרה להם?

לחורים אין תשובה. הוויכוחים בין החורים ליל-דיהם הולכים ומתרבים. "שואה" פערה מחדש פצע שהגליד אצל היהודים החיים כאן.

איך זה יימשך? לדעתי, זה תלוי במידת האיום של הניאו-נאציים הימנים הקיצוניים.

ארתור בראונר * ברלין

* הכותב הוא מפיך סרטים יהודי, יליד פולין. המת-גורר מאז תום מילחמת-העולם השנייה בברלין המערבית.